



## A MAGYARORSZÁGI HORVÁTOK OKTATÁSÜGYÉRŐL

Ha valakit, akkor a magyarországi horvátokat az elmúlt öt évtized zivataros történései méltánytalanul hátráltatták. Kezdvé az oktatástól a gazdasági felemelkedés hátráltatásáig; a hazai kisebbségek zöme az intézményi és közigazgatási körzetesítés, az elvándorlás, a falusorvasztás közvetlen elszenvedője. A hazai horvátság ezen felül jó ideig a „délslávság” majd a „szerbhorvát”, „horvátszerb” identitás nem létező valósága közepette kísérelte meg megtartani azt, amihez évszázadok óta ragaszkodik és amely nélkül ma nem képzelhető el a kemény start, ahol az újrakezdés indul.

Ha elfogadjuk Kosztolányi Dezső bölcselkedését, miszerint „csak anyanyelvemen lehetek igazán én”, elképzelhető, hogy a horvátokra hagyott „örökség” kiigazítása a nemzetiségi nyelven és nyelvet oktató, azon nevelő és képző intézményekre száll teljességében. Az otthonról hozott nyelvismeret mára már, sajnos, igen gyér. Nem véletlen, hogy e nyelv a maga sokszínű tájnyelvével, a hagyományvilág gazdag, szerteágazó kincsével stabil, jól kidolgozott, eszközökkel, módszerekkel alaposan ellátott intézményhálózatban örökíthető csak át. Innen ered a mai oktatáspolitikai fokozott felelőssége is, hogy e hátrányokat folyamatosan felszámolva, a lehetőségek legésszerűbb felhasználásával mederbe terelje és biztosítsa a horvátság számára a nyelvi, a kulturális, az önazonosságot erősítő tartalmakat.

Az 1950-es évek legelején a frissen kiképzett (gyorsított képzés) fiatal pedagógusok legöntudatosabb részét bebörtönözik. Az ő feladatuk lett volna a kisközségek kisiskoláinak vezetése. Ezidőtájt az iskolai okmányok tanúsága szerint horvát nyelven oktattak. Az 1962-es kormányrendelet méltatlannak találta a kisebbségi tanulók magyar nyelvismeretét és „kétnyelvűsített”. Vagyis, „szerbhorvát” lett a fogalom, a tartalom pedig túlsúlyban szerb nyelven folyó, két írásmódon (cirill és latin) és erősen vegyes tananyagot (szerb és horvát) követő oktatás. A pedagógusok képzése, ritka kivételtől eltekintve, szerb nyelven folyt, amelyet ugyancsak hagyományosan „délsláv” tanszékeknek neveztek az elmúlt néhány évvel ezelőttig.

Időközben voltak próbálkozások (a 80-as évek elején és derekán) arra, hogy miként lehetne a nyelvet fakultatíve oktató iskolák közül néhányban bevezetni a nemzetiségi nyelven oktatott tárgyak némelyike horvát nyelvű (akkor még szerbhorvát/horvátszerb) oktatását. Ez csak a magasabb létszámú iskolák nyelvi képzettséggel rendelkező pedagógusai segítségével volt lehetséges. A könyvek, a tananyag, a program, a cél azonban csak igen kis mértékben módosult és a tankönyvfordítás miatt éveket lemaradva kullogott az amúgy irigylésre ugyan csak nem méltó magyar közoktatás után.

Ma a teljes váltás korát éljük. A „délslávság” különválása horvátokra, szerbekre és szlovénekre történelmi, politikai, tudati, társadalmi változások nehezen követhető, ám jelenlévő következménye. Mára különváltak a sajtó orgánumai, a rádió és tv műsorok, a tanszékek, az iskolák. Remélve, hogy a kritikusnak tűnő gond, a budapesti Horvátszerb Általános Iskola, Gimnázium és Diákotthon kettéválása megnyugtatóan rendeződik a Fővárosi Önkormányzat fenntartásában, rövidesen két különálló intézményrendszerrel, azok folyamatos kiépítéséről beszélhetünk.

Szerkezeti szempontból bizonyára évekig a régi lesz, a ma még hiányzó közoktatásról és kisebbségi jogokról szóló törvények hiányában. Vagyis, maradnak a túlnyomórészt nyelvet oktató, a heti 4–6 órában horvát nyelvet oktató, és az ún. két nyelvű, horvát nyelven több tárgyat is oktató intézmények. Ez utóbbiakból csak néhány van az országban (Hercegszántó, Pécs, Budapest). Ezen intézmények fenntartása a magyar oktatásügy egészének rendszeréhez igazodóan a helyi önkormányzatok feladata. Magániskolákra, ismereteink szerint egyhamar nem várható érdeklődés a horvátok körében.

Tartalmi vonatkozásban minden, magát horvát nyelvet vagy nyelven oktató intézmény lényeges változásokat kell, hogy megéljen a legközelebbi jövőben. Hiszen a népcsoportra

jellemző sajátosságok, a horvát történelem, kultúra és hagyományok ismereteire horvát nyelven kiterő oktatási anyag kidolgozása, kivitelezése, beszerzése és a gyakorlati alkalmazása ma nem jellemző, de indokolt és szükséges. Nem kétséges, hogy ebben óriási anyagi teher hárul az államra, feladatmegoldás a szaktanárookra. Ígéretes és örvendetes, hogy ebben a munkában nagy részt vállalt eddig is az a maroknyi horvátországi vendégtanár, aki a módszertani ismeretek felfrissítése mellett a nyelv, az irodalom, a kultúra szellemét is közkincsé teszi. Tekintve, hogy az ismert (háború sújtotta) körülmények között a Horvát Köztársaság jelentősebb anyagi támogatása nem várható el, a tankönyvekkel, szépirodalmi könyvtárak, iskolai, pedagógiai segédletekkel, pedagógus-továbbképzések szervezésével, vendégtanárok küldésével és a hazai horvát fiatalok horvátországi ösztöndíjas képzésével továbbra is hathatósan támogatja legnépesebb külhoni történelmi diaszpóráját.

Miután ma még az út és a megoldáskeresés számtalan, eddig rendezetlen kérdésére kell választ találni, a régióként is jelentős másságot mutató nyelvoktatás taneszközök esetében nagy tarkaságot tükröz. Nemzeti alaptanterv, új közoktatási, szakoktatási, felsőoktatásról szóló törvény és a kisebbségi jogokról szóló törvényi szabályozás hiányában nincs új tanterv, nincsenek korszerű tankönyvek, szakanyagok, szemléltető anyagok, amelyek egy hosszú távú programba illetve útba igazítanák az oktatni vágyókat. Van, tehát, a régi eszközök egy része, az anyanemzet által biztosított taneszközök egy töredéke, a pedagógusok által "beszerzett" több helyütt másolt (!) anyaga; és igen lassan indult a hazai szerzők munkáinak megjelentetése.

A Kormány 1012/92. számú határozata szellemében a Művelődési és Közoktatási Minisztérium Etnikai és Nemzeti Kisebbségi Főosztálya mellé rendelt költségvetési támogatás egyik hangsúlyos rendelkezése a kisebbségek oktatásügyének korszerűsítése, fejlesztése. Bizonyos már, hogy e heterogén és kusza kép feloldása nem kis és nem egyszerű feladat, de kétségtelen, hogy általában az oktatásügy, különösen a kisebbségek oktatásügye nem tűr halasztást vagy gazdáltnaságot, ezért folyamatban van a szakfelügyelői hálózat, a regionális oktatási központok mellett működő szakemberek pályáztatása és alkalmazása, ami a kettős, a hazai horvátság esetében akár a hármas nyelvi, kulturális kötődésű állampolgárok képzését, oktatását és nevelését hivatott erősíteni.

Arról, miként tud eleget tenni egy intézmény a horvát tájnyelvi, horvát irodalmi nyelvű és a magyar nyelvű irodalom, kultúra, hagyomány és általános örökség megismertetésében és megélésében, már van némi jártasság. Kétségtelen, hogy a helyi közösségekben élő, ritkábban otthonról hozott tájnyelv és a hozzá való kötődés napjainkban élénkülni látszik. Az anyanyelvű hitoktatás, az iskolán kívüli nyelvi foglalkozások, a különböző körökben, egyesületekben folyó tevékenység szintén serkentik e nyelvek megismerését és használatát a fiatalok körében.

A rendszerváltást követő időszakban közismertté vált kisebbségi kiegészítő normatív támogatás minden a fentiekben is felsorolt feladat anyagi vonzatát hivatott kiegészíteni. Az ösztönzésre, vállalkozásra is szánt költségvetési támogatás természetesen nem tehermentesíti a fenntartó önkormányzatokat azon felelőssége alól, hogy eszközök hiányára hivatkozva megszüntessen intézményeket. A kisebbségek oktatásügye változatlanul része a magyar oktatásügynek, amely nem vonatkozthat el sem a kisebbségeket képviselő szervezetek, sem a kisebbségi állampolgárok igényétől, kérésétől vagy szándékától, hogy a népcsoportjukhoz tartozó gyermek, tanuló vagy fiatal ősei nyelvén is tanulhasson hazánkban.

A magyarországi horvátok országos szervezete, az általa megalapított Horvát Intézet nagy hangsúlyt fektet az önálló horvát oktatásügy kifejlesztését megelőző kutatásokra, és mielőbbi hatékony működési feltételei megteremtésére. Tény, hogy a hazai horvát közösséget ért többszörös beilleszkedési, hatványozott átalakulással járó teher nem oszlik meg arányosan a kisebbség tagjain, hiszen a horvátok értelmiségi rétegét ma is a pedagógusok alkotják.

Ha úgy tetszik, a startvonalnál tartunk. Ha meg lehetne tenni, hogy a biztos cél felé, feledve az örökség tragikumát neki lehet vágni egy korszerű, fejlett, hatékony oktatásnak, mindenki

megtenné a jövő reményében. Mivel azonban a start és cél között hosszú és helyenként kanyargós az út, elképzelhető, hogy a díjért néha az átlagosnál jóval verejtékesebb küzdelmet kell megvívni. Így lesz ez várhatóan a magyarországi horvátoknál is, akik a saját táj és irodalmi nyelv, a saját múlt és jelen tanulása mellett új alapokon és tartalommal kell, hogy elinduljanak az oktatás, a nevelés és a képzés rögzös útjain.

*Horváth Ágnes*

## A VAS MEGYEI NEMZETISÉGI NYELVOKTATÁSRÓL

Megyénkben három nemzetiség (német, horvát, szlovén) él, a lakosság mintegy 3%-a. Abszolút- és arányszámuk is csak töredéke a magyarokénak, ám a velük való foglalkozás nem létszámkérdés, hanem minden civilizált országban a többségi nemzet erkölcsi, politikai és jogi kötelessége.

A megyében élő német nemzetiség akárcsak a magyarországi németség túlnyomó többsége a török kiűzése utáni tudatos telepítés során került megyénkbe. Az elnéptelenedett vidékre a 18. században a Habsburg uralkodók az „ubi populus, ibi obolus”, azaz ahol a népesség, ott a pénz elve alapján telepítettek németeket. Ámbár Vas megye nem volt a telepítés fő iránya, 1772-ben mégis 153 német helységet írtak össze területünkön.<sup>†</sup>

Mínthogy a Vas megyei telepítések az akkori országhatár mellé történtek, a trianoni döntés nyomán a német nemzetiségi falvak többsége Burgenlandhoz került. A mai németség is az országhatár-menti falvakban, Szentgotthárd és Kőszeg térségében él. Kimutatható tény, hogy régebben ezen városok lakosságának számottevő része is német eredetű volt. Csakhogy az általános trendeknek megfelelően éppen a városokban gyorsult föl az asszimiláció az ipari civilizáció térhódításával, és ezért nemzetiségi jellegüket elveszítették. Ugyanakkor a határszélre szorult német nemzetiségi falvakban – már csak az elzártság, a hagyományos paraszti életforma és közösség továbbélése miatt is – megmaradtak a nemzetiségi csoportok. Helyesebben fogalmazva megmaradtak volna, ha a kollektív bűnösség vádjával, a Volksbundhoz való csatlakozás miatt számottevő németséget ki nem telepítettek volna 1945 után. Ez a tény, és az, hogy a kitelepítettek helyére délvidéki illetve az ország más részén élőket telepítettek vagy települtek be, témánk szempontjából is újabb problémához vezetett, ugyanis az addig homogén nemzetiségi települések többnemzetiségűvé váltak.

A ma gradiscei névvel nevezett horvátok a török terjeszkedés elől menekültek hazánkba, és telepedtek be az akkori Magyarország észak-nyugati határvidékén. Akkor szakadtak el népüktől, amikor még az egységes köz- illetve irodalmi nyelvük nem jött létre. Így mi sem természetesebb, minthogy a mai horvátok egy archaikus nyelvváltozatot beszélnek, amely az anyaországbeli nyelvi mintától meglehetősen eltér. A trianoni döntéssel a történelmi Vas, Győr és Sopron megyékben élő gradiscei horvátokat a határ kettéválasztotta. Nagyobb részük Burgenlandhoz került (egyes becslések szerint ma ott kb. 30.000-es a számuk), kisebb részük pedig a mai Győr-Moson-Sopron illetve Vas megyében él. Megyénkben Szombathely és Kőszeg térségében. Legfontosabb településeik: Szentpéterfa, Felsőcsatár, Narda, Horvátzsidány és Peresznye. A migrációs folyamatok eredményeként Szombathelyen is tekintélyes létszámú horvát lakosság van, amely most éli át közösséggé szerveződésének

<sup>†</sup> Vö. részletesebben Ács Zoltán: *Nemzetiségek a történelmi Magyarországon*. Bp., Kossuth Kiadó, 1984.